

SOUTHERN AFRICAN RURALITY IN HIGHER EDUCATION

U YA YUNIVESITHI:

MAFHUNGO O ANETSHELWAHO NGA
VHAGUDISWA VHA MAHAYANI

YUNIVESITHI DZE DZA SHELA MULENZHE

RHODES UNIVERSITY
Where leaders learn

University of Fort Hare
Together in Excellence

**University of
BRISTOL**

University of Brighton

FUNDERS

ZWI RE NGOMU

	Mvulatswinga_____	3
1.	Marangaphanda_____	5
2.	Vhutshilo ha mahayani_____	7
	2.1 Tshenzhelo_____	7
	2.2 U humbula nga ha vhumatshelo_____	8
	2.3 U ita khumbelo yunivesithi_____	12
3.	U ya yunivesithi_____	15
	3.1 U tuwa hayani_____	15
	3.2 Tshifhinga tsha u nwalisa_____	17
	3.3 U dlowela fhethu_____	18
4.	U shandukela kha matshilele a yunivesithi_____	21
	4.1 U ya dzikilasini_____	25
	4.2 U dlowelana na zwithu zwa thekinolodzhi_____	26
	4.3 U diimela_____	27
5.	U rwelwa tari na u bvela phanda na vhutshilo_____	28
6.	Nyeletshedzo ya u fhedza_____	31
7.	Ndivhuwo_____	32

MVULATSWINGA

Mafhungo a re kha hetshi tshibugwana o anetshelwa nga vhagudiswa vha re kha n̄waha wavho wa vhuvhili wa pfunzo vha Yunivesithi ya Fort Hare, Yunivesithi ya Johannesburg na Yunivesithi ya Rhodes. Vhenevha vhagudiswa, u katela na vhan̄we vhanzhi, vhane vhoṭhe vha bva mahayani, vhane vha khou gudela thero dzo fhamba-fhambanaho, vho shela mulenzhe kha fulo la Vhagudiswa vha Mahayani vha Tshipembe ha Afurika Malugana na Pfunzo ya Nṭha [Southern African Rurality in Higher Education (SARiHE)] nga 2017 na 2018. Tshipikwa tsha heli fulo tsho vha tshi u ṭolisisa zwine vhagudiswa vhane vha bva mahayani vha Afurika Tshipembe vha zwi tshenzhela musi vha tshi dzhena kha pfunzo ya nṭha, u vha ita uri vha pembelele nḡivho na vhukoni zwe vha zwi ṭahulela miṭani yavho na kha tshitshavha na u ṭuṭuwedza khathihi na u khwinisa thikhedzo ye vha n̄ewa yone nga dziyunivesithi. Ndi vhagudiswa vhe vha ḡa na muhumbulo wa uri hu n̄walwe hetshi tshibugwana, nge vha vhona i nḡila ya u livhuwa tshitshavha tshavho. Zwigwada zwiṭuku, zwi tshi thuswa nga Muphurofesa Gina Wisker a bvaho Yunivesithi ya Brighton kha la UK, zwo shuma zwoṭhe nga mafhelo a vhege a si gathi u itela u bveledza tshenetshi tshibugwana. Mafhungo e vha a n̄wala ndi a zwithu zwe vha sedzana nazwo, a ṭalutshedza tshenzhelo dzi fanaho na dzo fhambanaho.

1. MARANGAPHANĎA

Fulo la Vhagudiswa vha Mahayani vha Tshipembe ha Afurika Malugana na Pfunzo ya Ntsha (SARiHE) li shumisana na vhagudiswa vhane vha ita thodisiso kha yunivesithi tharu dza Afurika Tshipembe – Yunivesithi ya Johannesburg, Yunivesithi ya Rhodes na Yunivesithi ya Fort Hare. Riṅe vhagudiswa ro ṅwala zwe ra zwi tshenzhela musi ri tshee mahayani na musi ri yunivesithi.

Ndivho ya hetshi tshibugwana ndi u funza miṭa, dzikhonani, zwickolo na tshitshavha nga ha tshanduko ine muthu a i ita musi a tshi bva mahayani a tshi ya yunivesithi, khaedu dzine a sedzana nadzo na ṅdila ine a nga dzi kunda ngayo. Hetshi tshibugwana tshi dovha tsha amba nga ha zwithu zwine ra fana ngazwo naho ri tshi bva mahayani a sa fani na/kana ri vha vhubvo ho fhambanaho.

Musi hu tshi fhela tshiṭalula, ho ḍa he vhathu vhanzhi vha vho kona u dzhenela pfunzo ya ntsha. Naho zwo ralo, nga ntshani ha u shaya muthu ane a nga vha vhudza zwine zwa toḍea, u shaya masheleni na thikhedzo, vhunzhi ha vhathu vha mahayani a vha koni u ya yunivesithi ngeno vhane vha kona u ya vha tshi anzela u litsha vha sa athu u rwelwa ṭari. Hedzi thaidzo a dzo ngo tea u thivhela naho e ufhio ane a khou lingedza u ita mvelaphanḍa. Hovhu vhulivhisi ho ṅwalelwa muṅwe na muṅwe ane a ḍitimatima, tshipikwa ndi u ṅea vhathu vho raloho zwipiringululi zwe zwa waniwa nga vhe vha ita thodisiso mahayani. Hetshi tshibugwana tshi ḍo haseledza vhutshilo ha mahayani, ndeme yaho, u ya yunivesithi kana u wana pfunzo ya ntsha, u shandukela kha matshilele a yunivesithi nahone tsha ndeme vhukuma ndi uri tshi ḍo amba nga ha ṅdila ine na nga kunda ngayo thaidzo dzine na nga sedzana nadzo na futelela kha tshipikwa tshanu uri ni kone u thaphudza pfunzo dzanu.

2. VHUTSHILO HA MAHAYANI

Vhutshilo ha mahayani vhu a takadza u fana na ha fhethu naho hu ngafhi. Naho zwo ralo, na riṅe vhathu vha mahayani ri a humbula nga ṅḱila ine vhutshilo ha vha ṅayo huṅwe fhethu; ri humbula nga ha u ya yunivesithi dzine dza vha kule ḱoroboni musi ri tshi ṱhaphudza tshikolo. Vhutshilo mahayani ho fhambana na kha sia ḱa mvelaphanda.

2.1 TSHENZHELO

Vhathu vha mahayani vha na vhuthihi, nahone tsha ndeme vhukuma ndi uri vha na muya wa Vhuthu. Mahayani ndi mutheoni wa u guda u ita mishumo ya hayani, u ṅewa ndayo, u ḱiimela na u guda ṱhonifho. Vhathu vha mahayani vha tevḱela mikhuvha, mvelele nahone vha funa vhaṅwe vhathu.

Huṅwe fhethu ha mahayani hu na mvelaphanda ṅeno huṅwe hu si na mvelaphanda na nthihi. Vhaṅwe vhathu vha mahayani vha ka maḱi damuni/mulamboni kana tshisimani, vha shumisa mabunga a mugodi a si na mabuli a u dzhenisa muya, nahone vhaṅwe a vha na mabunga na luthihi. Naho zwo ralo, huṅwe fhethu ha mahayani masipala o dzhenisa tshumelo dzavhuḱi dza maḱi na soredzhi. Khaedu ndi uri ri tshimbila tshikhala tshilapfu u ya tshikoloni, samusi hu na zwikolo zwi si gathi. Vhathu vha dzula ṅuni dza RDP, mikhukhuni, ṅuni dza mahatsi kana kha ṅṅu dzavhuḱi dzo fhaṱwaho nga zwidina, fhedzi tshi takadzaho ndi uri hu sa londwi ṅṅu ine na dzula khayoy, ri ita uri i dzulee nahone ri vha ro takala sa muṱa.

“Musi ri tshee vhatukana ro vha ri tshi ya u bammabela henefho damuni. Samusi zwo vha zwi khombo vhukuma u bammabela damuni, vhabebi vhashu vho vha vha tshi ri sevha uri ri songo ya u bammabela, fhedzi ḱuvha ḱo vha ḱi sa kovheli ri songo ya u bammabela. Tshifhinga tshoṱhe musi ri tshi vhuya ro vha ri tshi rwiwa vhukuma.”

– Mugudiswa we a ita ṱhoḱisiso ¹

¹ Miredzo yoṱhe i re kha hetshi tshibugwana ndi ya vhagudiswa vhe vha ita ṱhoḱisiso⁷

2.2 U HUMBULA NGA HA VHUMATSHELO

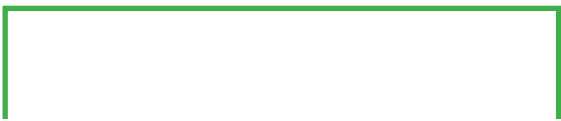
Vhathu vha mahayani vha na zwithu zwine vha zwi tama. Ri tṓṓa u funzea yunivesithi uri ri khwinise tshitshavha tshashu na u fhelisa vhushayi hune ra dzula hone. Kha tshitshavha tshashu hu na vhathu vho fhambanaho na vhañwe, vhañwe vhavho ndi mirado ya muṓa washu kana mashaka ashu. Vhenevho vhathu vho funzea, vha na nṓṓu khulwane, vha na dzigoloi nahone vhañwe vhavho ndi vhadededzi vhashu, vho ri funza u bva tshikoloni tsha murole wa fhasi u swika kha tsha murole wa ṓṓha. Ri tṓṓa u fana navho. Roṓṓe ri a zwi elekanya zwe zwa ita uri ri ḡelwe nga muhumbulo wa u ya yunivesithi:

“Lutamo lwanga lwo thoma musi ndi tshee kha murole wa fhasi. Fhedzi-ha, wo vha u si muhumbulo wavhuḡi; mudededzi wanga o vha a tshi ri rwa musi ri tshi kundelwa nga mbudziso dza mbalo, nga zwenezwo nda tama u tṓṓa u fana nae uri na nṓṓe ndi vhe mudededzi uri ndi kone u ṓarafa vhana vhawe. Hahaha! Ṓhohoni yanga ho vha hu tshi bvuma mafhungo a u ḡilifhedzela zwenezwo kale, fhedzi musi ndi tshi ya tshikoloni tsha murole wa ṓṓha, nda vhudzwa nga ha miñwe mishumo i takadzaho i ngaho vhuongi, saintsi na pfunzo ya dziakhaunthi. Mukomana wanga o mbo ḡi vha muongi, zwa ita uri ndi vhe na dzangalelo ḡihulwane ḡa u isa phanda na pfunzo dzanga.”

“Ngoho ndi uri ndo vha ndi sa ḡivhi zwine nda tṓṓa u zwi ita, fhedzi ndo vha ndi tshi tṓṓa u ita naho tshi tshini tshine tsha tshimbizana na u ṓanganya dzimbalo.”

“Ndi nga amba uri ndi dzhia muṓa wa hashu u wa ndeme lune ndi pfa ndi tshi u koloda vhukuma, nahone ndi vhona u ya hanga tshikoloni i ṓḡila ya khwine ya u vha badela nge vha ntendela uri ndi aluwe ndi vhe muthu ane nda vha ene zwino. Ndi nga ita zwithu zwoṓṓe nga Kristo; ndi tenda uri zwithu zwoṓṓe zwo sikwa nga Mudzimu.”

“PFUNZO YA YUNIVESITHI
NDI TSHONE TSHISHUMISWA
TSHI TSHOṬHE TSHINE MUTHU
A NGA TSHI SHUMISA U
SHANDULA NYIMELE YA
HAYANI.”

**“NGA U YA YUNIVESITHI RI
NGA ITA URI VHABEBI
VHASHU VHA DOVHE VHA
VHE NA FULUFHELO.”**

NDI SA ATHU U DA YUNIVESITHI

“Ehh... zwishumiswa zwa thekinolodzhi (radio) zwo nthusa vhukuma ngauri zwiambi zwi bvaho kha yunivesithi dzo fhamba-fhambanaho zwo amba nga ha u ita khumbelo dziyunivesithi, hu si kha nthihi, fhedzi kha nnzhi, u itela uri ndi kone u dzhia tsheo malugana na yunivesithi ine nda takalela u dzhena khayo arali dzothe dza tangananedza khumbelo yanga. Khunguwedzo dzo dovha dza nea mafhungo o engedzeaho nga ha zwikhala zwi re hone zwa u wana bazari. Zwino ngauri ndi yunivesithi, thekinolodzhi i ngaho radio i kha di vha ya ndeme nga nwambo wa uri zwithu zwi ngaho dzibazari na uri mbadelo dzo engedzwa lini zwi a divhadzwa tshifhinga tshothe.”

NO THOMA LINI U PFA NGA HA YUNIVESITHI?

“Ndo thoma u pfa nga ha yunivesithi musi ndi kha gireidi 10 nga 2012 ngei Flagstaff Comprehensive School, tshine tsha vha tshikolo tsha ntha tshe nda vha ndi tshi dzhena khatsho. Musi ndi tshi kha di guda, ndo vha ndi tshi khou sokou didzingadza; ndo vha ndi sa divhi zwine nda toga u vha zwone nga nwambo wa uri ndo alutshela mahayani a re bvungwi. Musi ndi kha gireidi 10, ndo ya kha matano a mushumo he nda vhudzwa zwo engedzeaho, ho vha hu na vathu vho fhamba-fhambanaho vha bvaho kha yunivesithi dzi sa fani dza Afurika Tshipembe nahone vhenevho vathu vha mmbudza nga ha yunivesithi. Ndi henefho he nda pfa zwinzhi nga ha fhethu hune ha pfi YUNIVESITHI.”

2.3 U ITA KHUMBELO YUNIVESITHI

Kanzhi zwi a kula nungo u ita khumbelo yunivesithi arali ni sa ñivhi tshithu nga ha thekinolodzhi. Zwi khwine vhukuma zwikoloni zwine na sokou ñadza dzifomo na dzi rumela nga poswo. Fhedzi nga thekinolodzhi zwi a ñavhanya u ita khumbelo nga Inthanethe, ine ya vha khaedu kha muthu wa mahayani o ñhaphudzaho tshikolo kana mugudiswa wa mahayani. Na u downlouda fomo ya khumbelo ndi thaidzo, nga ñwambo wa uri a ri ñivhi hune ra nga dzi wana hone – a ri koni vhalala nyeletshedzo dzo ñwalwaho kha Inthanethe nahone luambo lwo shumiswaho lu a ri kongela vhukuma. Inwe khaedu ndi u shayea ha fhethu ha Inthanethe i badelwaho uri muthu a kone u dzhena kha Inthanethe samusi ri tshi tea u renga datha uri ri kone u shumisa smartphone dzashu dzi ñuraho vhukuma nahone vhañwe vhagudiswa vha shaya na nthihi zwayo.

Vhañwe vhadededzi vha a thusa vhukuma nga u ri ñea fomo dza u ita khumbelo na u ri thusa u khetha mushumo une ra nga wu gudela. Vhañwe vhagudiswa vha na mashudu nge vha dzhena kilasi dze dza vha ñea vhulivhisi malugana na u khetha mushumo, zwo thewa nga thero dze vha dzi phasa nahone vha ñewa fomo dza u ita khumbelo yunivesithi dzo fhamba-fhambanaho. Vhañwe vhashu ri pfa mafhungo nga u vhalala gurannña, u thetshesha radio na u ñalela thelevishini nahone ri kombetshedzea u shumisa zwiñuku-ñuku zwine ra vha nazwo u namela ra ya kha dzenedzo yunivesithi uri ri ye u ita khumbelo. Fhedzi vhañwe vha na mashaka na dzikhonani vha re kha dzenedzo yunivesithi dza ñña nahone vha a vha thusa u ita khumbelo.

NDILA YE NDA KHETHA NGAYO YUNIVESITHI NA U ITA KHUMBELO

“Muhura wanga o dzhena Yunivesithi ya Cape Town nahone o gudela khoso i fanaho na ye nda vha ndi tshi khou ṭoḡa u i gudela, nga zwenezwo nda vhudzisa vhatu nga ha Cape Town nahone vha mmbudza uri yeneyo yunivesithi ndi inwe ya zwikolo zwavhudi. Nda ya fhethu hu re na Inthanethe i badelwaho u itela u downloda fomo dza khumbelo ndi tshi thuswa nga khonani yanga. Nga tsha matshelo, muthu we nda dzhena nae tshikolo a mmbudza nga ha Yunivesithi ya Johannesburg nahone a amba uri u ita khumbelo nga Inthanethe ndi mahala — habe musu ni tshi ita khumbelo UCT no vha ni tshi badela R100 nahone ndo vha ndi si nayo, nga zwenezwo nda shumisa tshenetsho tshibuli tsha u ita khumbelo nga Inthanethe. Nda ita khumbelo ya mahala.”

“Yunivesithi ya Fort Hare ndi ya vhuimo ha nṱhesa nahone mutengo wayo ndi wa fhasi u fhira dzoṱhe, yo itelwa vhatu vha ngaho nṱe vha bvaho mahayani, nahone ndi ya vharema vha shayaho. Ndi yavhudi vhukuma ngauri i na thero ine nda ṭoḡa u i gudela.”

“MUSI NI TSHI BVA MAHAYANI HUNE NA
DZULA HONE NI TSHI YA HUÑWE
FHETHU, NI NGA SI VHUYE NA SOKOU
BVA NA ṬUWA SA MUTHU ANE KHOU
YA TSINI. MUṬA WOṬHE, MIRADO
MIHULWANE YA MUṬA NA DZIKHONANI
VHA ḐO KUVHANGANA U ITELA U NI
ELETSHEDZA URI NI SI VHUYE NA HANGWA
TSHIITISI TSHAṆU TSHA U ṬUWA HAYANI.”

3. U YA YUNIVESITHI

U ya yunivesithi zwi a takadza vhukuma, zwi takadza samusi vhunzhi ha mirado ya mutani vha songo kona u ya nahone ndi dipfa ndi muñwe wa vha re na mashudu.

3.1 U TUWA HAYANI

Musi mugudiswa muñwe na muñwe a tshi wana mvelelo dza gireidi 12 ndi hone hune a thoma u thogomela uri u tea u tuwa hayani. Zwo vha zwo tou ralo na kha nne, ndo divhudzisa arali zwithu zwi tshi do ntshimbilela zwavhuḏi kana zwi sa do ntshimbilela zwavhuḏi musu ndi tshi tuwa hayani.

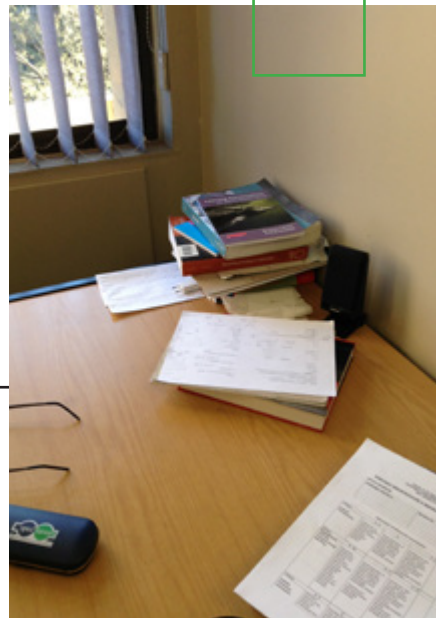
Thaidzo yanga khulwane ndi ya uri ndo vha ndi sa divhi muthu na muthihi ngei Johannesburg. Ndo vha ndi songo tendelwa u ya hune mashaka anga vha shuma hone, hezwi zwa ntsia ndi si na muthu ane a do ntanganedza musu ndi tshi swika ngei Johannesburg. Mashudu mavhuya ndi uri mudededzi wanga o thogomela uri ndo vha ndi na thaidzo nahone a thoma u nthusu u wana fhethu hune nda nga dzula hone musu ndi tshi kha di ita mafhungo a u nwalisa. O ndzudzanyela vhatu vhane a vha divha ngei Johannesburg uri vha nthuse musu ndi tshi swika na uri vha nnyise fhethu hune nda toḏa u ya hone.

Duvha le nda tuwa ngaḓo ndi tshi ya yunivesithi lo vha lo fhambana tshoṭhe na mañwe, ngauri ndo fara lwendo ngeno ndo tshuwa zwithu zwinzhi. Musu ndi bisini ndo divhudzisa uri ndi do divha hani muthu ane a do ntanganedza samusi ndo vha ndi sa athu vhuya nda mu vhona.

Ndo vha ndo tshuwa vhukuma nga duvha le nda tuwa ngaḓo ngauri ndo vha ndi sa divhi uri ndi do kwamana hani na vhatu u itela u vha vhudza hune nda vha hone. Luṅgothendeleki lwanga lwo vha lwo dzhenwa nga maḏi samusi yo vha i tshi khou na musu ndi ndilani ya u ya tshiṭitshini tsha bisu ngei matsheloni.

Ndo fheledza ndo swika nahone nda kona u kwamana na muthu ane a tea u ntanganedza. Tshithu tsha u thoma tshe nda tshi thogomela ndi vhuhulwane ha dorobo na zwifhaṭo zwilapfu, zwe nga tshenetsho tshifhinga nda vhona zwi tshi fana zwoṭhe.

Nga leneḽo ḽuvha, ndi kha ḽi humbula ndi tshi khou lingedza u rwela ngomani bada ye ra vha ro i fara nda vhala khona na zwiḽaraḽa zwe ra zwi pfuka. Fhedzi zwo vha zwi zwinzhi lwe nda litsha nahone nda thoma u thetshesela tsevhō dze nda vha ndi tshi khou limuswa dzone nga ha Johannesburg na nḽila ine nda nga ḽitsireledza ngayo kha vhuvemu heneḽho. Tshi takadzaho ndi uri a tho ngo vha na thaidzo ya u wana fhethu hune yunivesithi ya vha hone, ngauri ndo vha ndi tshi khou tshimbila muthu ane a ḽivha heneḽho fhethu.

3.2 TSHIFHINGA TSHA U N̄WALISA: TSHENZHELO YA MUÑWE MUTHU

U sa ñvha muthu ane nda ðo swikela khae ngei Johannesburg musi ndi tshi ða u n̄walisa yunivesithi, zwo kwama tshifhinga tshanga tsha u n̄walisa. Ndi zwenezwo zwe zwa ita uri ndi lenge u n̄walisa – ndi kha ði zwi humbula ndi tshi tsa ndi tshi gonya ndi tshi khou luvheledza vhalanguli uri ndo vha ndo ðanganedzwa, ngeno ndi tshi kha ði lingedza u n̄walisa. In̄we thaidzo yo vha i ya uri mutikedzi wa zwa masheleni we nda vha ndi tshi mu shumisa nga tshenetsho tshifhinga o vha e na bvumo livhi tshikoloni la u sa badela masheleni e a vha a tshi tea u a badela. Ndo vhudzwa uri ndi tea u ðibadelela masheleni a u n̄walisa, ndo vha ndi si na masheleni a u badela. Hezwi ndi zwone zwo itaho uri ndi pfukwe nga tshifhinga tsha u n̄walisa. Ane a ntikedza nga zwa masheleni a hana u n̄walela vhurifhi vhune a ðivhofha uri u ðo mmbadelela wonoyo n̄waha uri ndi kone u n̄walisa.

Mashudu mavhuya ndi uri ndo vha ndo ita khumbelo kha vhatikedzi vha masheleni vho fhamba-fhambanaho, muñwe wavho o fhindula nga ðuvha la u fhedza la u n̄walisa. Thaidzo ndi uri ndo vha ndi siho tshikoloni musi phindulo i tshi swika, zwenezwo zwa ita uri ndi lenge u n̄walisa. Nga Musumbuluwo wa vhege ye ya tevhela nda ya yunivesithi u lingedza u n̄walisa. Pfunzo dza kilasi dzo thoma nga wonoyo Musumbuluwo nahone nga nthani ha zwenezwo vhane vha shuma ofisini ya u n̄walisa vha mmbudza uri ndi ðo feila. Vho vha vha tshi toða uri ndi vhulunge masheleni nga u sa n̄walisa, nga uri u ya nga mavhonele avho, u n̄walisa zwo vha zwi tshi ðo vha zwi u tamba nga masheleni. Ndo vhudzwa uri Engineering i a konða vhukuma na uri vhañwe vhagudiswa vho vha vho no vha phanða lwe nda vha ndi sa tsha ðo vha fara. Hetshi tsho vha tshi tshiitisi tshavho tshihulwane tsha u ðiimelela (nga nnda ha zwiñwe zwinzhi zwe vha zwi amba) nahone vha mmbudza uri ndi tea u humela hayani nahone ndi hangwe nga mafhungo a yunivesithi na u thoma ndi sa athu u thoma. Fhedzi ndo vha ndo ðiimisela u n̄walisa nga uri ndo vha ndi na vhungoho ha uri ndi a fanelea nahone ndo vha ndi na mabambiri othe a lwa mulayo. Nga n̄wambo wa u sa pfana vhukati hanga na muthu ane a shuma ofisini ya u n̄walisa, we a vha o hweswa vhuðifhinduleli ha u vulela vhatu uri vha dovhe vha kone u n̄walisa, zwo vha mafhungo mahulwane lwe a dzudzanywa nga Muingameli wa Engineering, a ñea thendelo ya uri ndi n̄waliswe na u thoma kilasi nga u ðavhanya. U lenga u n̄walisa zwo nnyita uri ndi kundelwe u ya kha seminara ya n̄waha wa u thoma.

3.3 U DOWELA FHETHU

Nga murahu ha nndwa ya mafhungo a u nwalisa, nda sedzana na inwe nndwa i sa tshimbizani na pfunzo. Zwino yo vha i mafhungo a vhudzulo. Thaidzo ndi uri ho vha hu si tsheena vhudzulo na vhuthihi, ho vha ho sala vhudzulo he ha si khethiwe nga yunivesithi uri hu dzule vhagudiswa. Hezwi zwo ita uri ndi wane vhudzulo mathomoni a Thafamuhwe, nga murahu ha tshifhinga tshi todaho u vha nwedzi. Ndi sa athu u pfulutshela henefho, ndo vha ndi tshi dzula na muñwe muthu ane nda mu divha nahone o nthusa u pfesesa na u divha fhethu, samusi ndi songo kona u ya kha seminara.

“U vhona muñwe muthu a tshi vozha a dzhenelela mudubani phanda hanu nga murahu ha u fhedza tshifhinga tshilapfu no ima zwi a dina. Ndo vhilaela musi ndi tshi vhona vhathusi vha vhagudiswa vha tshi sumbedza tshitalula nga u rangisa khonani dzavho. Ndi muthu ane a funa vhathu, ndi a vha funa nga maanda, fhedzi u nyadziwa nga vhagudiswa nga nne na vhathusi vhavho zwo shandula vhumuthu hanga.”

“A hu na nyambedzano khulwane kilasini dza yunivesithi nga nthani ha luambo lune lwa shumiswa. Nga tshinwe tshifhinga muthu ha pfesesi maipfi o shumiswaho, fhedzi musi zwithu zwi tshi ambiwa nga luambo lwanu ndi hone hune na zwi pfesesa khwine. Zwi a nkondela u pfesesa mabambiri a tshikolo ane ra tea u a vhalo. Hezwi zwi ita uri ndi sa phase zwavhuqi nge nda si pfesese zwiñwe zwithu – hu si nga nthani ha u sa zwi divha, fhedzi zwo vha zwi tshi do vha khwine nga luambo lwanga.”

TSHIPIRINGULULI:

Ndila ya khwine ya u kunda dzenedzi khaedu dzoṭhe ndi u amba na vhathu na u vhumba vhukonani, nahone tsha ndeme vhukuma ndi u vhudzisa vhathu musi ni tshi ṭoḁa mafhungo kana musi no xela, hezwi zwi ḁo ni ita uri ni vhe na tshivhindi nahone ndi ndila ya bula vhuḁipfi haṅu. Musi zwi tshi ḁa kha u sa pfesesa musi ni kilasini na u ofha u vhudzisa mbudziso, nga zwiṅwe zwifhinga zwi ṭoḁa uri ni vhe na tshivhindi ni vhudzise mbudziso, nahone arali vha ni sea, ni ḁo kona u ḁivha he na khakha hone na vha na tshikhala tsha u pfesesa muhumbulo khwine na u lugisa vhukhakhi haṅu. Tshiṅwe tshipiringululi ndi u shumisa madzulo a vhwkwamani e lekitshara ya a dzudzanyela vhane vha ṭoḁa thuso.

MANWE MAFHUNGO NGA HA MUGUDISWA WA YUNIVESITHI

Onoyo musidzana o guda tshikoloni tsha n̄ha, a phasa murole wa u fhedza nga maraga dza n̄ha nahone a fanelea u gudela digirii ya Bachelor yunivesithi.

O alutshela muṭani u shayaho vhukuma. O aluswa nga mme vhe vha vha vha sa shumi. Tshifhinga tsha u ya yunivesithi tsha swika nahone vha tea u dzhia tsheo. Mme awe vho vha vha tshi vhilaedziswa nga maandā nga n̄dila ine zwithu zwa ḑo tshimbilela ngayo n̄wananyana yunivesithi samusi o vha e si na masheleni kana zwiambaro zwo teaho. Fhedzi vho vha vha sa ḑivhi nga ha pfunzo dzine a nga khetha u dzi gudela henengei. O ya yunivesithi a sia mme awe na mbilaelo dzavho. Vhathu vha heneḑho muḑanani vho sola mme awe vha pembela musi vha tshi humbula nga n̄dila ine a ḑo kulea ngayo nungo. Vho vha vho ḑivhudza uri n̄wana wavho u ḑo vhuya hayani, samusi o vha e muthu ane a tambula vhukuma.

U pembelela havho ho vha u sokou ḑifhedzela tshifhinga!

Musi onoyo musidzana a tshi vhuya hayani nga dziholodei o vha o shanduka vhukuma. O vha a tshi nga muthu a bvaho kule vhukuma, ngeno o vha o alutshela vhukati havho. O vha tsumbo yavhuḑi kha thangana dzawe dza murole ngauri vho tuṭuwedzea nahone vhoṭhe vha tuḑa u fana nae. O vha a tshi ḑifulufhela nge a vha a tshi zwi ḑivha uri thangana dzawe dza murole dzi a mu ṭhonifha. O thivha luambo lwa vhe vha amba luvhi nga hae na mme awe. O kona zwenezwi zwoṭhe nge a gudisa muhumbulo wawe u vhona zwithu zwavhuḑi kha zwithu zwoṭhe.

4. U SHANDUKELA KHA MATSHILELE A YUNIVESITHI

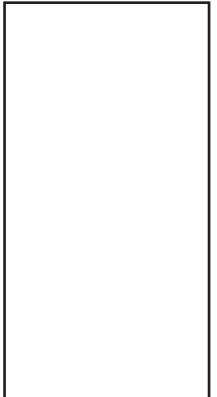
Hetshi ndi tshiñwe tsha zwifhinga zwavhuḍi vhukuma nahone tshi a takadza vhukuma, samusi ni tshi ṭangana na vhathu vhaswa vha bvaho kha vhubvo ho fhamba-fhambanaho. Naho zwo ralo, zwi kha ḍi vha khaedu samusi ni tshi kha ḍi lingedza u vhumba vhukonani. Nga zwenezwo, shumisani zwenezwo zwifhinga ni ambe na muñwe na muñwe u itela uri ni sa ḍipfe u nga no xela. Hu dovha ha vha na zwifhinga zwine na tea u renga dzibugu ngeno no vha no ḍowela u newa tshiñwe na tshiñwe musu ni tshi kha ḍi vha kha murole wa nṭha. Hafhu ni tea u ita khumbelo kana u saina uri ni wane masheleni, zwine zwa ṭoḍa uri ni ime midubani milapfu, nahone nga tshiñwe zwifhinga zwi a konḍa musu ni na nḍala.

U BVA HAYANI...

...U YA YUNIVESITHI

Ndi khaedu musu ni swika yunivesithi ni ñwana ane a bva mahayani u itela u vha mugudiswa wa ñwaha wa u thoma, fhedzi khaedu dzoṭhe dzi nga kundwa. U guda yunivesithi zwo fhambana vhukuma na u guda ni tshikoloni tsha nṭha. Nga tshiñwe tshifhinga u guda yunivesithi zwi nga vha mafhungo o serekanaho kha mugudiswa wa ñwaha wa u thoma, fhedzi u ḍikonanya na vhañwe zwi leludza mushumo, ngauri ni nga kha ḍi ṭangana na muñwe muthu we a tshenzhela zwithu zwi fanaho na zwine na khou zwi tshenzhela.

Yunivesithi a hu tshuwisi nga nḍila ine zwa nga vhonala zwi ngayo; tshine tsha ṭoḍea ndi u futelela kha zwe na ḍela zwone.

“DAKALO ƘA U ƊIVHA URI NI ƊO
VHA MUGUDISWA WA YUNIVESITHI
ƘI A FHELA MUSI NI TSHI SEDZANA
NA ZWITHU ZWINE ZWA KULA
NUNGO MUSI NI TSHI YA KHA
YENEYO YUNIVESITHI.”

“KILASI KHULWANE NA DZONE DZI
A KULA NUNGO.”

NAA HO VHA HU NA VHATHU VHANE NA VHA DIVHA YUNIVESITHI?

“Ndo kakarika vhukuma – ndo vha ndi sa divhi uri ndo tangedzwa kana a tho ngo tangedzwa, nga nthani ha uri yunivesithi ya Fort Hare a i iti uri vhagudiswa vha divhe arali vho tangedzwa. Ndo sokou da hafha na tshitamennde tsha mvelelo dzanga ndi sa divhi na zwa uri ndi do edela ngafhi nga murahu ha u tangedzwa, nga nthani ha uri ndo vha ndi kule na hayani.”

Ni tea u konana na vhanwe vhathu musi ni yunivesithi. Ni nga si vhe tshilendele na ita zwithu zwothe ni nothe. Musi ni fhethu hune na si hu divhe, ni na vhathu vhane na si vha divhe ni tshi khou ita zwithu ni sa athu vhuya na zwi ita, ni tea u vhumba vhukonani na vhanwe vhathu, u itela uri ni divhe hafha ‘fhethu hu sili’ hune ra hu vhidza yunivesithi.

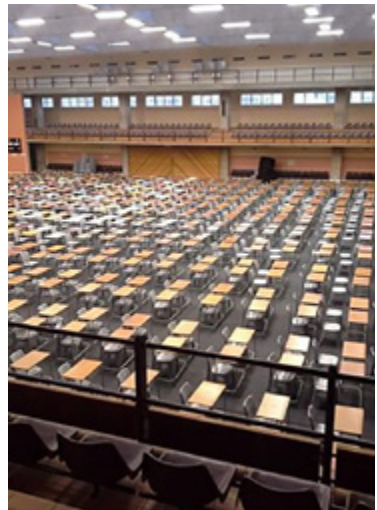
A zwo ngo leluwa na luthihi u ita tshanduko u bva kha vhutshilo ha mahayani u ya kha ha yunivesithi. U ya yunivesithi zwi fana na u tshimbila ndilani ntswa. Ndi ngoho uri vhutshilo ndi lwendo lulapfu lune muthu a sa divhe uri lu do vha na mvelelo dzifhio. U alutshela mahayani, u bva mutani he wa vha u tshi shaya vhukuma na u ya tshikoloni tshine tsha vha bvungwi mahayani hune zwithu zwa lenga u swika, zwi nga ita uri vhagudiswa vha vhone u nga vho hangwiwa. Nga tshinwe tshifhinga zwi a vhavha u alutshela mahayani ni sa divhi tshithu nga ha vhuwe vhutshilo, ni tshi divha fhedzi vhutshilo he na vhu tshila, ni tshi dipfa no khakhedzwa henefho mahayani. Ni tangana na vhathu vhaswa musi ni tshi bva mahayani ni tshi ya doroboni, vhanwe vhavho a si vhane na nga toda u konana navho. Fhedzi ngoho ndi ya uri tshi sa fheli tshi a tula, nahone zwi hone zwithu zwine na nga zwi kunda.

4.1 U YA DZIKILASINI

Tshithu tsha u thoma tshi konḡaho tshine muthu a sedzana natsho ndi u shumisa mbekanyo ya zwifhinga u itela u ḡivha fhethu hune na tea u ya hone u itela dzikilasi. Vhunzhi hashu ro ḡowela zwifhaḡo zwiḡuku zwi si na zwiḡizi zwinzhi, nga zwenezwo musu ni mugudiswa muswa nga zwiḡwe zwifhinga ni nga xela na fheleledza no pfukwa nga kilasi dzaḡu dza u thoma. Ndi tshiḡwe tsha zwifhinga zwavhudiḡa, fhedzi tshi dovha tsha vha tshifhinga tshi tshuwisaho, samusi vhunzhi hashu vhane ra bva mahayani ri sa koni u bula vhuḡipfi hashu nga u tou elela nga Luisimane. Musu ni tshi ya kilasini lwa u thoma, ni ofha u vhudzisa mbudziso nga nḡhani ha u humbula uri ni ḡo seiwa nga thangana dzaḡu dza murole samusi ni sa ḡifuluheli musu ni tshi khou amba Luisimane. Vhunzhi hashu ro ḡowela u guda kilasini hune zwithu zwa ḡwalwa kha bodo nga tshoko nahone a ri ḡivhi tshithu nga dziphurodzhekita.

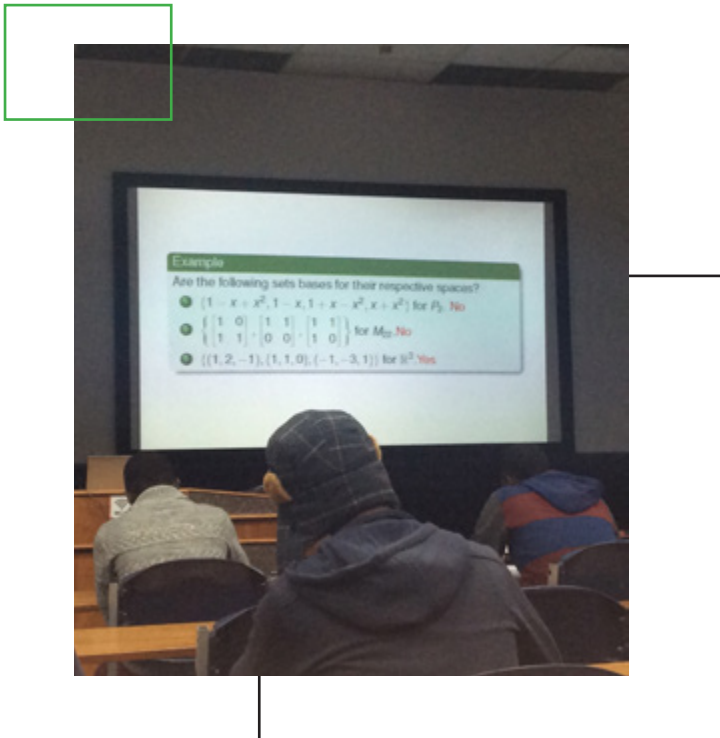
Hu dovha ha vha na kamara khulwane vhukuma dza u ḡwalela mulingo. Zwi nga kha ḡi takadza u tshenzhela tshithu lwa u tou thoma, fhedzi nga zwiḡwe zwifhinga zwi a kula nungo. Fhedzi zwi a vha khwine musu tshifhinga tshi tshi khou ḡandulukana tshi tshi ya. Nga zwiḡwe zwifhinga zwi a ri sinyusa, zwa dovha zwa ri ita uri ri see.

“Samusi ni tshi khou zwi vhona kha tshifanyiso, dzidesike na zwidulo zwo dzudzanywa zwavhudi. Hafha ndi hune ha ḡwalelwa hone mulingo. Hetshi ndi tshifhinga tshine tsha konḡela muḡwe na muḡwe nga ḡwambo wa uri a hu na o tendelwaho u amba na muḡwe nga nḡhani ha milayo ya mulingo. Miduba yo dzudzanywa nga ḡḡila ine vhagudiswa vhane vha khou ḡwala thero i fanaho vha dzudzwa vhoḡhe uri vha si ḡangane na vha inḡwe thero.”

4.2 U ĐOWELANA NA ZWITHU ZWA THEKINOLODZHI

U ya nga t̄halusamaipfi i re kha Google, 'zwithu zwa thekinolodzhi' ndi maitele ane vhatu vha ambedzana ngao vha tshi shumisa zwithu zwa vhudavhidzani zwa thekinolodzhi zwi ngaho dziimeji. Sa mugudiswa, mufuda muthihi fhedzi wa vhudavhidzani we na u đowela ndi WhatsApp na Facebook, nahone musi ni tshi tou swika yunivesithi, ni tea u đowela miñwe mifuda ya vhudavhidzani. Sa tsumbo, ni tea u tsheka imeji uri ni vhale nđivhadzo dzo rumelwaho nga lekitshara. Zwiñwe hafhu, ni đo tea u dzhena kha zwithu zwa vhudavhidzani zwine zwa vhidzwa uLink na Blackboard uri ni wane notsi na u tsheka mishumo ya tshikolo, zwine zwa vha maitele a kondaho arali ni songo zwi đowela. Vhunzhi hashu ro đowela u rumela mishumo ya tshikolo nga tshand̄a, ni sokou u vula Inthanethe na t̄oda phindulo ya mbudziso yo vhudziswa na kona u rumela. Fhedzi musi ni yunivesithi, ni funzwa uri u kopa zwithu kokotolo kha Google ndi u tswa mihumbulo ya vhañwe vhatu na i ita yañu, zwenezwo zwi nga ita uri ni dzhielwe vhukando.

4.3 U DIIMELA

Hetsi ndi tshiñwe tsha zwifhinga zwi kondaho vhukuma fhedzi tshine tsha takadzesa ngauri ni vha na tshikhala tsha u vha ni nothe ni si nga fhasi ha vhulivhisi ha vhabebi vhañu. Tshi dovha tsha vha tshifhinga tshi kondaho ngauri ni tea u dibikela ðuvha lĩñwe na lĩñwe, zwi nga vha mushumo u kondaho arali no neta nga murahu ha kilasi dze na ya khadzo lenelo ðuvha. Fhedzi a zwi ri kondeli nga maanda samusi ri na vhutsila ha u dilugiselela zwilwiwa, u bika na u ðihogomela na u thogomela vhañwe vhathu, zwine zwa thusa kha u vhumba muṭa muswa na vhañwe vhathu. Na enea maitele a na khaedu, nahone ni tea u khetha khonani dzine dza vha na zwipikwa zwi fanaho na zwañu uri dzi ni tuṭuwedze musi ni tshi khou guda, samusi ni si tsha vha fhasi ha vhulivhisi ha vhabebi, zwine zwa ita uri vhagudiswa vhanzhi vha hangwe dzibugu nahone vha fheleledze nga u feila.

FHETHU HA U RWELWA ṬARI

“A zwo ngo naka zwone. Edzani u humbula nga murahu ha u fhedza tshifhinga tshilapfu ni tshi khou gudela inwe digirii, tsha mbo swika tshifhinga tsha u rwelwa ṭari. – zwi takadza lungafhani!!! Mudzimu nga a rendwe tshifhinga tshoṭhe. Vhane vha khou rwelwa ṭari vho dzula kha luñwe lurumbu, vhabebi na vhadededzi vho dzula kha luñwe lurumbu.”

5. U RWELWA TARI NA U BVELA PHANĀ NA VHUTSHILO

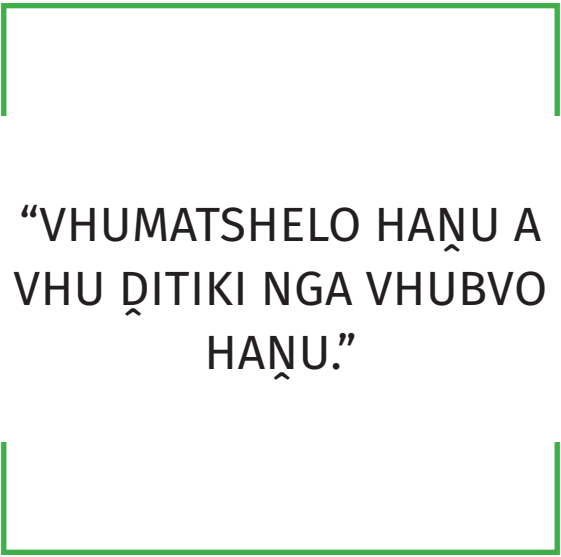

Tshithu tshithihi fhedzi tshe tsha ita uri ndi si sedze zwa murahu na tshe tsha u nthusu uri ndi dzule ndo livhisa t̄hogomelo ndi tshiitisi tshihulwane tshe tsha ita uri ndi t̄uwe hayani: u wana digirii. Mbofholowo siani la zwa masheleni na u diimela zwi ditika nga digirii. O vha a si sokou vha mafhungo a u phasa na u rwelwa tari, fhedzi na nga nthani ha uri ho vha hu si na zwine nda nga ita. Ndi bva mutani u shayaho nahone ndi t̄oda u fhelisa vhusayi nga mbilu yothe, samusi tshirunzi na u dithonifha hanga zwi sa ntendeli uri ndi sokou pashaila vhusiwanani. Ndo dovha na t̄utuwedzwa nga u tama matshilele a vhuphuvhephuvhe e nda a vhona kha thelevishini na kha vhahura.

U vha muthu ane a bva mahayani zwo nthusu musi ndi tshi da hafha doroboni. U sa dowela dziphathi (u ya kha minzhangamo dzikilabuni) zwo nt̄utuwedza uri ndi fhedze tshifhinga tshinzhi ndo tou fombe ndi tshi khou vhalu. U ofha u farwa mboho kana u tangulwa na u ofha u xela zwo nnyita uri ndi t̄we ndi nduni. Ho vha hu si nga nwambo wa uri ndo vha ndi sa t̄odi u diphina nga vhuswa hanga, fhedzi u difara he nda hu guda hayani ho dzula hu tshi nt̄utuwedza uri ndi dzhie tshidulo ndi dzule t̄afulani ndi vhale, naho nga zwiñwe zwifhinga mutsiko wa thangana dza murole wo vha u sa kondelele. Nga nwambo wa uri ndo dowela u livhisa t̄hogomelo kha zwithu zwa ndeme vhutshiloni, ndo bvela phanda na u shumisa masheleni anga nga vhuṭali. Hezwi a zwo ngo nnyita uri ndi sa vhe na vhukonani, fhedzi ndo khetha vhukonani havhuḍi, ndo shela mulenzhe kha mitambo yo fhamba-fhambanaho yunivesithi, u t̄alela mimuvi na dzikhonani, u ambedzana na vhatu kha zwirathisi zwa matshilisano na u sokou diphina fhethu hune vhagudiswa vha t̄wa hone na dzikhonani kana mavhengeleni a re tsini na khamphasi.

U ofha u xeelwa nga bazari kana tshikimu tsha masheleni na zwone zwo nnyita uri ndi vhe na mafufufulu a u vhalu. Ndi bva mutani u si na masheleni a u badela pfunzo dzanga, nga zwenezwo ndo kombetshedzea u guda nga maanda na u ita vhungoho ha uri ndi a phasa uri ndi sa xeelwe nga bazari. U humela hayani ndi tshi khou n̄embeledza zwanda (ndi si na digirii) zwo vha zwi mafhungo a shonisaho na a kulaho nungo e nda vha ndi tshi khou lingedza u a iledza.

U vha yunivesithi ndi tshenzhelo ya khwine u fhira dzothe, samusi ni tshi vha no vhofholowa kha tsireledzo yo kalulaho ya vhabebi nahone na tangana na vhatu vhaswa vha re na tshenzhelo dzi sa fani. Vhukuma ndi zwavhuḍi u ita zwithu zwiswa na u bva mahayani ashu e ra a dowela, ngeno ri tshi khou guda nga ha u lugiselela vhutshilo hashu.

“VHUMATSHELO HAṄU A
VHU ḐITIKI NGA VHUBVO
HAṄU.”

“VHUTSHILO VHU RI ITA URI
RI SEDZANE NA ZWITHU ZWE
RA VHA RI SA ATHU U VHUYA
RA ZWI HUMBULA.”

6. NYELETSHEDZO YA U FHEDZA

Musi ni tshi humbula nga ha mafhungo na tshenzhelo dzo ñwalwaho kha hetshi tshibugwana nga vhagudiswa vho fhamba-fhambanaho vha bvaho kha yunivesithi dzi sa fani, ni nga kha ñi wana nyimele yañu i tshi fana na ya vho bulwaho khatsho. Arali na shumisa zwavhuñi zwo ñwalwaho kha hetshi tshibugwana, ni nga kha ñi kona u kunda vhunzhi ha khaedu dzine na sedzana nadzo musu ni tshi ita khumbelo, musu ni tshi shandukela kha matshilele a yunivesithi na u ñowela vhtushilo ha henefho.

Sa mugudiswa, ni tea u ñwala zwithu zwi takadzaho vhtushiloni hañu ni thudzele kule kana ni lange zwithu zwine zwa ni pfisa vhuñungu zwine na si kone u zwi shandula, uri zwi sa ni tsikeledze nga maanña. Ri tea u pfesesa uri a ri fani, u vha hashu vha ndeme zwi ñisendeka nga u lwa na khaedu dzoñhe ri sa ñinekedzi kana nga u sa dinwa nga zwithu zwine ra nga si kone u ita tshithu ngazwo.

Vhudavhidzani ndi khoñololo; lingedzani u vha na muthusi vhtushiloni ni ambe na vhatu vhané vha ño ni vhudza mafhungo ane a ño ni thusa. Futelelani ni songo ita uri mushumo wañu u nyadziwe kana u vhetshelwe thungo, ni songo u dzhiela fhasi. Farelani kha zwine na zwi tenda ni shume nga maanña – ñifhateni ñuvha ñinwe na ñinwe.

NDI ITA MINI ZWINO?

Arali ni tshi takalela u ya yunivesithi – kana arali ni tshi ñivha muthu ane a zwi takalela – vhukando ha u thoma ndi u Gugula madzina a yunivesithi dzine na tama u dzhena khadzo. Musu no no dzhena ni nga ñolisisa zwine dza vha nazwo na pfunzo dzine na nga dzi gudela.

Musu no wana mafhungo oñhe ane na a ñoña, puñedzani ho ñwalwaho u pfi admissions (u ñanganedzwa) kana applications (khumbelo) uri ni ite khumbelo kha Inthanethe. Hu ño vha hu na zwidodombedzwa zwa vhukwamani arali ni tshi ñoña nomboro ya luñingo kana imeiñi uri ni wane nyeletshedzo yo engedzeaho.

Ri ni tamela mashudu!

7. NDIVHUWO

YUNIVESITHI YA JOHANNESBURG

Amos Vusi Msiza
Asiphe Mvandaba
Dennis Mohlalela
*Edison Muthisi
Elias Moyana
Ellon Makhuvele
*Enocent M. Maake
Eubert Khosa
Fumani T. Monareng
Ignatia Malebo Namane
Kagiso Manyamma
Kamogelo Mogane
Keletso C. Maine
*Mack Mogale
Madise Kenneth Moteme
Masala Ramanugu
*Mpho G. Mphahlele
Nosipho Zondo
Rocky Ramaube
Sefakoane Ntsoane
*Sinah M. Phatlane
*William Ndhlovu
*Zandile Tsotetsi

YUNIVESITHI YA RHODES

Abongile Deliwe
Andiswa Mabusela
Aphelele Mafuya
*Avela Pamla
Funeka Mjoli
Indiphile Ntlanga
Kamvalethu Vanqa
Lazola Mpapela
*Ludumo Mgobo
Mfanelo Bomoyi
Mpfunzeni Mudau
Nangamso Cewu
Noxolo Mabena
Papama Vose
Phoziswa Ndumndum
*Putuma Balintulo
Sandisiwe Dakela
Sesethu Dunywa
Vuyisile Mohlala
Zanokhanyo Mazeka
Zenande Ratazayo
Zenande Sojoli
Ziyanda Tilana
Zizipho Ngcingi

YUNIVESITHI YA FORT HARE

Andisiwe Mdlungu
*Anovuyo Sidubedube
*Asandiswa Tshotsho
*Fada Bonwabise
Hlangalwethu Mgwayi
*Kabelo P. Lehula
* Kgotsofalang M. Monoane
*Luvo Mzinyathi
*Michael S. Mamba
Mpumelelo Candlovu
* Ndibulele Majikijela
* Nelile Mponjwana
Sesethu Mlokothi
Siposethu Xipula
* Siyanda Peter
Zamokuhle Mdingi
Ziyanda Diko
Zizile Mamba Manzi

MULAEDZA

Ri livhuwa Joel Roberts na
Liam Wisker nge vha thusa u
dzudzanya.

Ri livhuwa Karma Elston nge
a dzudzanya tshivhumbeo na
kuñwalelwe kwa leneji liñwalwa.

TSHIGWADA TSHA VHAṬODISISI VHA WOŃOŃU MUSHUMO

Alison Curry
Beatrice Akala
Brenda Leibowitz
Emmanuel Mgwashu
Gina Wisker
Hellen Ochuot
Karen Desborough
Kibbie Naidoo
Lisa Lucas
Lorenzo Dalvit
Lulekwa Baleni
Martha Chigovanyika
Nathi Madondo
Ntsika Kit
Patricia Muhuro
Rachel Masika
Shashi Cullinan Cook
Sheila Trahar
Sue Timmis
Susanna Siddiqui
Tatenda Chatikobo
Thea de Wet

* Madzina a vhaiti vha ṭhōḡisiso vhe vha shela mulenzhe kha zwibugwana zwa u
thoma nga u vha vhañwali na vhadzudzanyi.

ABOUT THE PROJECT

Ri tshi shumisana na dziyunivesithi kha madzingu a sa fani Tshipembe ha Afurika, ro ita tshodiso ya zwine vhagudiswa vha mahayani vha zwi tshenzhela musi vha tshi dzhena kha pfunzo ya ntha Afurika Tshipembe, ra shuma na vhagudiswa vha re vhatodisisi, vhatu vho funzeaho na vharangaphanda vha yunivesithi.

Hoyu mushumo wa Gwama la Newton une wa vha tshumisano yo fhedzaho minwedzi ya 30, we wa tikedzwa nga zwa masheleni nga ESRC na NRF, wo thomiwa nga Tshimedzi 2016 nahone wa tshaphudzwa nga Khubvumedzi 2019.

Ho nwalwa hu tshi humbulwa Brenda Leibowitz
1957 - 2018

Uri ni wane mafhungo o engedzeaho ri humbela uri ni kwamane na
sarihe-project@bristol.ac.uk

All images are from the SARIHE project

-

This work is licensed under the Creative Commons
Attribution-Non-Commercial-ShareAlike 4.0
International License.

*(To view a copy of this license, visit:
[http://creativecommons.org/licenses/by-nc-
sa/4.0/](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/))*

